

VIOLENCIES FORA DE CONTEXTOS BÈL·LICS

SEMINARI

13 DE SETEMBRE 2018

PALAU CENTELLES

Baixada de Sant Miquel, 8

Barcelona

L'ICIP, **Institut Català Internacional per la Pau**, és una entitat de recerca, divulgació i acció creada pel Parlament de Catalunya l'any 2007 amb la finalitat de promoure la cultura de la pau en la societat catalana i en l'àmbit internacional, i fer que Catalunya tingui un paper actiu com a agent de pau al món. L'ICIP treballa per la seguretat humana, la prevenció i transformació de conflictes i tensions socials, l'enfortiment de la pau i la convivència, i la defensa dels drets humans.

www.icip.cat / icip@gencat.cat
@ICIPeace

VIOLÈNCIES FORA DE CONTEXTOS BÈL·LICS

PRESENTACIÓ

Context

Diversos països sense aparent guerra en curs estan suportant una presència de violències – especialment de violència armada – d’unes dimensions tan elevades que arriben a determinar la seva agenda política i econòmica i a condicionar la vida dels seus ciutadans i ciutadanes. En alguns territoris d’Amèrica Llatina, aquestes violències han assolit uns nivells que es podrien considerar epidèmics. A problemàtiques comunes, com les desigualtats i exclusions o la corrupció, s’hi afegeixen problemàtiques més específiques com el pes del crim organitzat, cartels, bandes o maras davant del qual la resposta estatal acostuma a passar per més seguretat armada i militarització dels espais públics, encara que sigui en detriment dels drets humans.

Aquesta violència múltiple, diversa i complexa és l’objecte d’estudi d’aquest seminari que s’emmarca en un nou programa de treball de l’ICIP: “Violències fora de contextos bèl·lics”. El programa s’organitza en tres grans eixos: 1) causes i conseqüències d’aquestes violències; 2) resistències socials pacífiques davant d’aquestes violències; i 3) polítiques públiques per a la prevenció.

Tots tres aspectes s’aborden des de la mirada pròpia de l’ICIP com a institució de pau. És a dir, posant l’èmfasi en la noviolència i la seguretat humana, la participació de la societat civil, l’apoderament de les víctimes, la perspectiva de gènere, la incorporació de les minories i l’atenció a la diversitat. En relació amb les prioritats geogràfiques, en el marc d’aquest programa, l’ICIP posa el focus en Mèxic, Guatemala, El Salvador, Hondures, Colòmbia i Brasil.

Objectius i dinàmiques del seminari

Entendre de quins contextos i de quin tipus de violències parlem, dibuixar un mapa conceptual sobre el fenomen i identificar alguns dels seus principals reptes i nous debats entorn a la qüestió són els motius que han inspirat l’organització d’aquest seminari. Les discussions que hi tindran lloc també haurien de permetre discernir les línies de treball en les què una institució pública com l’ICIP podria tenir un valor afegit.

La primera taula del seminari té per objectiu aportar elements de reflexió que apuntalin un marc teòric i metodològic. Efectivament, les violències fora de contextos bèl·lics són un fenomen que, malgrat la seva gravetat, ha sigut objecte d’una teorització relativament limitada. Aquestes violències són qualificades amb un ampli ventall d’adjectius: violències endèmiques, no-convencionals, noves, altres, urbanes, d’alta intensitat, o inclús violències no-polítiques. No hi ha un terme únic i suficientment complet, sembla, per referir-se a aquest tipus de situacions. Si bé aquestes violències tenen causes, dinàmiques i impactes diferents segons els diferents punts geogràfics on es manifesten, també presenten uns denominadors comuns suficientment significatius com per traçar un mapa conceptual i definir una visió metodològica per abordar-les.

La segona part de la jornada – dividida en dos blocs – se centrarà en analitzar els diferents reptes i nous enfocaments que plantegen

aquestes violències, des d'un punt de vista de prevenció fins a un altre més centrat en la protecció de la seguretat i dels drets de les persones. Efectivament, l'evolució que han anat adquirint la violència i el crim en els últims anys i en diferents escenaris ha forçat les estratègies de reducció de la criminalitat a adaptar-se a aquesta nova realitat, i s'han presentat noves mesures i enfocaments per fer-hi front.

El format del seminari està pensat per facilitar l'intercanvi d'impressions i coneixements des de diferents visions i disciplines, amb la participació de diferents professionals especialitzats en la matèria. La metodologia de treball

prevista implica una exposició inicial de la temàtica a tractar, per tal d'obrir seguidament el debat amb la resta de participants.

Aquest seminari dona continuïtat a les reflexions introductòries que es van exposar en la trobada "Violència(es) a l'Amèrica Llatina. Causes, conseqüències i oportunitats de construcció de pau", organitzada per l'ICIP el 30 de maig de 2017 a Santa Coloma de Gramenet. La nota conceptual preparada per Sergio Maydeu, analista en seguretat internacional i col·laborador de l'ICIP, recull bona part de les qüestions que es van plantejar en aquella primera ocasió i obre la porta a nous debats.

NOTA CONCEPTUAL

Sergio Maydeu

El fenomen de la violència i la criminalitat en el món ha sofert una pronunciada transformació en les últimes dècades, amb un impacte important sobre la població civil. En l'àmbit global, el nombre d'homicidis es troba en els seus nivells més baixos. Mentre que a l'Àfrica i Àsia aquestes reduccions han sigut més significatives, hi ha algunes altres regions i països, especialment a Amèrica Llatina, on s'observa l'efecte contrari. Però fins i tot en aquesta regió hi ha diferències substancials entre subregions i països, cosa que dificulta la seva anàlisi comparativa. Aquesta violència directa i estructural es produeix en un entorn formal de no conflicte armat. Zones amb espais comuns on conviuen agressors i víctimes, on la presència de l'Estat és dèbil, i on existeixen institucions democràtiques febles. Una violència que expressaria fortes fractures socials, i que està present en l'entorn domèstic i de barri, així com en l'entorn laboral i social.

Una violència que es caracteritza també per la seva urbanització, que implica una pèrdua continuada de l'espai públic i aprofundeix en la segregació social i espacial. Així, en un context de creixent expansió demogràfica de les metròpolis, la ciutat perd la seva capacitat socialitzadora. Violència essencialment urbana que té conseqüències directes sobre el concepte de la pròpia ciutat i la seva forma de desenvolupament. Aquest desafiament és un repte per a les administracions locals que han de fer front a una pèrdua progressiva d'autoritat i control sobre part del seu territori, i la feblesa que això genera a l'hora de formular polítiques públiques locals per a revertir la situació. La violència està directament involucrada en el model de ciutat que se segueix construint. Un model tancat, on la seguretat fragmenta els espais, i alimenta així la marginació d'una part rellevant dels seus ciutadans respecte a altres, quan no se'ls expulsa. Ciutats amb murs visibles i invisibles.

Un model de ciutat, en contraposició amb un altre de més obert, on la participació comunitària és la més gran expressió de salut política i social del municipi, afavorint el contacte entre els ciutadans, evitant la fragmentació urbana i disminuint les desigualtats.

Aquesta violència s'ha convertit en un tema prioritari en l'agenda social de diversos països i regions del món. La seva resolució, per contra, no està donant una resposta integral als desafiaments de caire econòmic, polític i social que està generant. Com cal abordar, llavors, aquesta complexa, multidimensional i canviant realitat? Com es pot prevenir o reduir?

Durant els últims anys s'ha fet un esforç considerable per sistematitzar dades estadístiques sobre criminalitat i altres indicadors socials i econòmics associats que permeten tenir informació per a la presa de decisions, així com per avaluar el seu impacte sobre la zona d'estudi.

La resposta d'una majoria de governs que han hagut d'afrontar en poc temps alts nivells de violència i criminalitat en zones de no conflicte armat ha sigut mitjançant la implementació de polítiques públiques de control i repressió, inclosa la seva pròpia militarització. L'altre model existent d'intervenció, enfocat a la prevenció, no ha sigut un eix prioritari d'aquestes polítiques. S'han presentat tots dos models com a models contraposats, sense possibilitat de coexistir en un mateix espai. La realitat és que després d'anys d'aplicació, les polítiques securitzadores no han suposat un canvi de tendència significatiu en els volums de violència i criminalitat en aquests contexts. En línies generals, les polítiques s'han aplicat a curt termini i han buscat principalment mitigar la sensació d'inseguretat. Tanmateix, ens trobem davant d'un fenomen que requereix mesures pensades també a mitjà i llarg termini.

La falta d'anàlisi de les arrels socials, polítiques i econòmiques d'aquestes violències ha condicionat tradicionalment les polítiques impulsades per fer-hi front. Tanmateix, la finestra d'oportunitat que ens els últims anys s'ha obert en produir-se avenços en l'estudi multidisciplinari d'aquest fenomen i les seves conseqüències està contribuint a l'aparició de polítiques d'intervenció alternatives, especialment en l'àmbit de la prevenció, facilitant noves preses de decisions, en particular en l'àmbit local i amb el focus posat en la joventut. És aquí on la societat civil juga un paper determinant en la solució per a fer front a la disminució dels nivells de violència, especialment en zones urbanes marginals. Són els ulls i les orelles per facilitar una sortida a problemàtiques locals. Una primera línia d'intervenció que s'hauria de poder ampliar gradualment. De l'àmbit local a l'àmbit general. La intervenció des de diferents enfocaments segueix sent un assumpte pendent. Això ens hauria de permetre a més a més entendre millor fins a quin punt les autoritats nacionals i internacionals, incloent els mecanismes internacionals de protecció dels drets humans, necessiten actualitzar les seves polítiques per a fer front als nous reptes i desafiaments que aquestes violències estan generant, i oferir alternatives a les polítiques ja existents.

La violència urbana s'ha d'afrontar especialment des del govern local, en coordinació continuada amb els governs nacionals, sent conscients dels nivells de competència de les diverses administracions. La necessitat d'aportar solucions integrals és determinant. Si els models de polítiques públiques per a la reducció de la violència, tant pel que fa el seu costat repressiu com el de contenció, han resultat ineficients, on queden els models proactius? Tenint en compte que la violència és, també, un problema de salut

pública, es reforça la necessitat d'impulsar noves polítiques integrals des de l'àmbit de l'educació, la salut, les migracions, les relacions exteriors, la joventut, etc. i, també, la seguretat. La invisibilitat de molts dels efectes que aquestes violències generen en la població civil ha de ser revertida per poder donar una resposta eficaç a aquesta situació. Cal passar d'un estat de repressió i asfíxia social a un estat viu i respirable, afavorint la gestió de l'espai públic en relació amb la seguretat i la convivència i oferint mecanismes de protecció adequats a escala local, nacional i regional.

La necessitat d'obtenir resultats immediats impedeix entendre que la lluita contra la violència ho és també a llarg termini. Les polítiques públiques han d'adequar-se també a aquesta temporalitat.

PROGRAMA

9:30h

BENVINGUDA I PRESENTACIÓ

Xavier Masllorens, *president de l'ICIP*

09:45h

Violències fora de contextos bèl·lics: reflexió conceptual.

Ivan Briscoe, *International Crisis Group*

Modera: **Oscar Mateos**, *director del programa ICIP "Violències fora de contextos bèl·lics"*

PAUSA

12:00h

Reptes i nous enfocaments en matèria de prevenció i protecció. (Part I)

- **Canvi d'enfocament en les estratègies de seguretat**
Jessica Cohen, *analista en seguretat internacional*
- **Repensar les polítiques urbanes com a mètode de prevenció de les violències**
Katherine Aguirre, *Institut Igarapé*
- **Preservar el teixit social amenaçat per les violències**
Raquel Willadino, *Observatorio de Favelas*
- **Joves: de víctimes i victimaris a constructors de pau**
Carles Feixa, *Universitat Pompeu Fabra*

Modera: **Sergio Maydeu**, *analista i consultor*

DINAR

16:00h

Reptes i nous enfocaments en matèria de prevenció i protecció. (Part II)

- **El marc internacional dels drets humans com a resposta a aquestes violències**
David Bondia, *Institut de Drets Humans de Catalunya*
- **Els reptes de l'acció humanitària en els contextos d'altres violències**
Marc Bosch, *Metges sense Fronteres*
- **Fugir de les violències: com gestionar els desplaçaments de població i garantir el dret d'asil?**
Gisela Cardús, *Comissió Catalana d'Ajut al Refugiat*

Modera: **Sabina Puig**, *tècnica de programes de l'ICIP*

18:30h

CONCLUSIONS

Oscar Mateos, *ICIP*

BIOGRAFIES

CARLES FEIXA

És catedràtic en Antropologia Social i dirigeix a la Universitat Pompeu Fabra la recerca “Bandes transnacionals com a agents de mediació: experiències de resolució de conflictes en les organitzacions juvenils de carrer al Sud d’Europa, Nord d’Àfrica i Amèrica” dotada amb un *Advanced Grant* del Consell Europeu de Recerca. Doctor per la Universitat de Barcelona i Honoris Causa per la de Manizales (Colòmbia), s’ha especialitzat en l’estudi de les cultures juvenils amb recerques sobre el terreny a Catalunya i Mèxic. És autor de diferents llibres, entre els quals destaquen *La joventut com a metàfora* (Barcelona, 1993), *De jóvenes, bandas y tribus* (Barcelona, 1998; 4a ed. 2008) i *Global Youth?: Hybrid Identities, Plural Worlds* (&P. Nilan, London & New York, 2006). Es coeditor de la revista *Young* (Londres/Delhi) i membre del consell editorial de diverses publicacions. Ha exercit com a assessor per a polítiques de joventut de les Nacions Unides i ha sigut vicepresident del comitè de recerca “Sociologia de la Joventut” de la International Sociological Association.

DAVID BONDIA

És doctor en Dret i professor titular de Dret Internacional Públic i Relacions Internacionals a la Universitat de Barcelona. Exerceix també com a professor convidat a diferents universitats d’Europa, Amèrica, Àsia i Àfrica. Les seves principals línies de recerca són la protecció internacional dels drets humans, la jurisdicció penal internacional i els mecanismes nacionals i de proximitat de garantia dels drets humans. En aquest àmbit destaca la seva participació en la redacció de la Carta Europea de Salvaguarda dels Drets Humans a la Ciutat i altres treballs d’assessorament a defensories municipals. Presideix l’Institut de Drets Humans de Catalunya i és membre del Patronat de la Fundació Solidaritat UB, vocal del Consell Català de Foment de la Pau i membre del Consell Assessor del Mecanisme Català per a la Prevenció de la Tortura.

GISELA CARDÚS

És llicenciada en Dret per la Universitat de Barcelona i té un postgrau d’Expert Jurídic en Migracions Internacionals del Consell General de l’Advocacia Espanyola. Especialista en migracions, protecció internacional i víctimes de tortura, té més de 12 anys d’experiència en l’atenció jurídica de col·lectius en risc d’exclusió social. Ha treballat en diferents entitats socials, entre les que destaquen Arrels Fundació, ACCEM, Iacta Sociojurídica, Fundació Escó i Fundació Comtal. Actualment és advocada de la Comissió Catalana d’Ajuda al Refugiat. Des del servei jurídic d’aquesta ONG, assisteix, entre altres, a persones que fugen del Triangle Nord de Centreamèrica, víctimes de la violència generalitzada que es viu en aquests països.

IVAN BRISCOE

És director del programa d'Amèrica Llatina i Carib de l'International Crisis Group (ICG), organització internacional per a la prevenció de conflictes. Graduat per la Universitat de Oxford en Polítiques, Filosofia i Economia, va estudiar també a la Universitat de Harvard i té un Màster en Desenvolupament de la Universidad Complutense de Madrid. Treballa en l'àmbit de la política, els conflictes i el crim a Amèrica Llatina des del 1996. Abans d'incorporar-se a ICG, va treballar com a investigador sènior al Clingendael Institute of the Netherlands i a la Fundación para las Relaciones Internacionales y el Diálogo (FRIDE), on es va especialitzar en l'estudi de xarxes il·lícites a Amèrica Llatina, noves formes de violència armada i els efectes de les desigualtats. Ha treballat també com a periodista i editor a l'Argentina, França i Espanya, on va editar la versió anglesa de El País.

JESSICA COHEN

És llicenciada en Criminologia i té un Màster en Anàlisi d'Intel·ligència. És analista de seguretat internacional amb un focus especial en anàlisi geopolítica, context llatinoamericà i implementació de serveis operatius a l'exterior. Actualment ocupa el càrrec de responsable de la Unitat d'Anàlisi de *Global Risk* a Prosegur. Exerceix també de professora en diferents estudis de grau i postgrau de matèries com: metodologies d'anàlisi, treball en equip, *insiders*, gestió de crisis i seguretat internacional. És membre de l'Escola d'Intel·ligència Econòmica de la Universitat Autònoma de Madrid. És també investigadora i formadora en projectes finançats per la Comissió Europea (FP7 i H2020), articulista i conferenciant.

KATHERINE AGUIRRE

És economista colombiana amb experiència en àrees de recerca dins dels àmbits de violència i desenvolupament. És investigadora de l'Instituto Igarapé de Brasil. Compta addicionalment amb experiència professional en centres de recerca a Colòmbia (Centro de Recursos para el Análisis de Conflictos -CERAC i Fundación Ideas para la Paz -FIP) i Suïssa (Small Arms Survey). Amb estudis d'economia a la Universitat del Valle (Colòmbia), té un màster en Estudis del Desenvolupament a l'Alt Institut d'Estudis Internacionals i Desenvolupament (Ginebra, Suïssa). Els seus interessos acadèmics se centren en mètodes de recerca qualitativa i quantitativa per guiar efectivament la política econòmica en temes relacionats amb violència i desenvolupament. Té experiència en informació sobre violència, avaluació de projectes i anàlisis de violència de post-conflicte. Té coneixements de metodologies d'anàlisi qualitativa i quantitativa, incloent-hi la gestió i visualització de bases de dades, estadística, econometria i geo-estadística.

MARC BOSCH

És llicenciat en Direcció i Administració d'Empreses. Des de l'any 2000 ha estat vinculat amb Metges Sense Fronteres (MSF), desenvolupant el seu treball en països com l'Equador, Angola, Índia, Zimbabwe, Colòmbia, Mèxic i Iemen. Actualment és el responsable de les Operacions per a Amèrica Llatina de la organització. En el marc de l'ajuda humanitària, ha desenvolupat la seva experiència en l'àmbit de les operacions en contextos afectats per "Altres Situacions de Violència, més enllà dels conflictes armats" i l'assistència a població migrant i desplaçada per la violència. En anys recents, ha format part de diverses taules rodones sobre aquestes temàtiques i ha escrit diversos articles des de la seva experiència en el terreny amb MSF.

OSCAR MATEOS

És doctor en Relacions Internacionals, amb menció europea, per la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), té un postgrau en Cultura de Pau, i és llicenciat en Ciències Polítiques i de l'Administració. Exerceix com a professor i coordinador acadèmic del Grau de Relacions Internacionals de la Facultat de comunicació i Relacions Internacionals Blanquerna de la Universitat Ramon Llull. Actualment és membre de la Junta de Govern de l'ICIP i dirigeix el programa "Violències fora de contextos bèl·lics" d'aquesta institució.

RAQUEL WILLADINO

És llicenciada en Psicologia per la Universitat de Brasília i doctora en Psicologia Social per la Facultat de Ciències Polítiques i Sociologia de la Universitat Complutense de Madrid. Té presència nacional en el camp de la seguretat pública i en la promoció i defensa dels drets humans a Brasil. En l'actualitat, és directora de l'Observatório de Favelas, organització de la societat civil de Rio de Janeiro, ubicada en el Complexo da Maré, un dels conjunts de favelas més grans de Brasil. Des de l'any 2006, coordina l'àrea de Dret a la Vida i a la Seguretat Pública d'aquesta institució. Ha desenvolupat recerques i metodologies d'intervenció i és autora de publicacions sobre joventut, violència urbana, seguretat pública i drets humans a Amèrica Llatina. Entre les seves publicacions més recents destaquen: *Sociedad civil y reducción de violencias en América Latina: tendencias y desafíos* (2018) i *Novas configurações das redes criminosas após a implementação das UPPs* (2018).